

Смирнов І.Г., доктор географічних наук,
професор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН СВІТУ В ТУРИЗМІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

Анотація. Розкрито важливість, сутність та різні підходи до оцінювання конкурентоспроможності країн на світовому туристичному ринку, що відображає оцінку ефективності функціонування туристичних систем на мегарівні. Головну увагу приділено застосуванню з цією метою індексу конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму (англ. *Travel and Tourism Competitiveness Index, TTCI*) від Світового Економічного форуму (англ. *World Economic Forum, WEF*), що регулярно публікується починаючи з 2007 р. (з 2011р. – раз на два роки, раніше – щорічно). Цей індекс показує не привабливість країн світу як туристичних дестинацій, а загальну оцінку чинників, що сприяють розвитку туристичного бізнесу в окремих країнах. Відображено зміни у структурі індексу конкурентоспроможності станом на 2015 р. (включає не три, як раніше, а чотири субіндекси та 14 їхніх складників). Вперше в Україні наведено та проаналізовано склад перших 30 країн за значенням індексу TTCI. Визначено місце України у цьому туристичному рейтингу та охарактеризовано складники індексу TTCI для України. Проаналізовано першу десятку країн за індексом TTCI за туристичними макрорегіонами світу. Здійснено аналіз індексу TTCI та його складників країн АСЕАН.

Ключові слова: туристична конкурентоспроможність країн; коефіцієнт виявлених конкурентних переваг *RCA*; індекс та субіндекси конкурентоспроможності країн у сфері подорожей і туризму *TTCI*; Світовий економічний форум; перші тридцять країн за величиною *TTCI*; *TTCI* для України; *TTCI* для країн АСЕАН.

Постановка наукової проблеми. Світова туристична індустрія динамічно розвивається, незважаючи на численні чинники (політичні, економічні, соціальні, світовий тероризм, природні негаразди тощо), що, м'яко кажучи, несприятливо впливають на її поступ. За даними на 2014 рік, число туристів у світі досягло 1,133 млрд. осіб, дохід від міжнародного туризму – 1,245 трлн.дол., дохід від одного туриста – майже 1100 дол. У порівнянні з попереднім 2013 р. позитивна динаміка склала відповідно 4,3, 3,7 та 4,0% [15]. У світовому туризмі нині задіяні практично всі країни світу. Оскільки туризм є вигідним та високоприбутковим бізнесом, то між країнами світу на світовому туристичному ринку ведеться жорстка конкурентна боротьба, у якій перемагають ті держави, які не тільки мають значні туристичні ресурси, але й можуть запропонувати туристам різноманітні якісні туристичні послуги за конкурентними цінами, що можливо в умовах розвиненої туристичної індустрії, яка користується підтримкою та увагою з боку держави. Відповідно, різні країни світу характеризуються різним рівнем туристичної конкурентоспроможності, тобто успішності їхньої туристичної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На тему статті є чимало публікацій, зокрема О.О. Любіцевої [7, с. 358–383], І.М. Школи та О.П. Корольчука [8, с. 391–413], Д.С. Ушакова [6, с. 181–208], М.П. Мальської та інших, але вони не розглядають та не аналізують туристичну конкурентоспроможність країн із застосуванням індексу *TTCI* – сучасного світового підходу. Зрушення у цьому плані є у публікаціях Н.С. Морозової [1] та Т.В. Сорокіної [2], але їхні напрацювання не мають відношення до України. На тему статті є відомі англомовні публікації Ч.Кроуча, Дж. Рітчі [3], Л.Дваєра, К. Кіма [4], П.Форсайта, Л. Дваєра [5], а також Е. Нікітського [9], К.Кучеренко [10], Б. Нікіфорова [12] та доктора філософії (PHD) Університету Чіанг-Май

(Таїланд) П.Пібунрунграджа [11]. Статистичну базу склали звіти з конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму Світового економічного форуму за 2011, 2013 та 2015 роки [13,14,15].

Метою статті є розкриття різних методичних підходів до визначення рівня туристичної конкурентоспроможності країн світу з особливою увагою до застосування з цією метою індексу ТТСІ (показника конкурентоспроможності країн світу у секторі подорожей та туризму), аналіз цього індексу за країнами світу станом на 2015 та попередні роки (2011, 2013) з відображенням конкурентних позицій України у світовому туризмі.

Виклад основного матеріалу. Туризм – одна з найважливіших форм міжнародної співпраці, що забезпечує багатьом країнам основні бюджетні доходи та зростання рівня зайнятості населення. Він є, з одного боку, окремою та важливою галуззю господарства країн світу, яка характеризується певним рівнем конкурентоспроможності, що змінюється за країнами, а з іншого – інструментом збільшення загальної конкурентоспроможності певної країни на глобальному та міждержавному рівнях. Активна участь держави у експортно-орієнтовному туристичному виробництві або в імпорті іноземного турпродукту збільшує такі показники її конкурентоспроможності, як відкритість, праця, інфраструктура тощо, позитивно впливає на інвестиційний клімат, створює позитивний імідж країні на світовому ринку. Ефективно діюча туріндустрія сприяє формуванню і розвитку фінансової, страхової, транспортної, торговельної сфер, висока рентабельність яких безпосередньо залежить від стану туризму в країні. Доходи від туристичної діяльності підвищують рівень матеріального добробуту населення, що разом із зростанням якості туристичної інфраструктури (шляхи, житлово-комунальне господарство, громадське харчування, медицина, право тощо) підвищує загальний рівень життя в країні. Розглядаючи туризм як окрему галузь, визначають його конкурентоспроможність на внутрішньому та світовому ринках.

Конкурентоспроможність у туризмі розглядається як один з важливих напрямів економічних досліджень у працях Т.Сорокіної [2], Н. Морозової [1], Крауча та Рітчі [3], Двеєра та Кіма [4]; цінова конкурентоспроможність – в працях Форсайта і Двеєра [5]. Є різні підходи до визначення конкурентоспроможності національного туристичного господарства на світовому ринку. Один із них – це методика розрахунку коефіцієнта виявлених порівняльних переваг (англ. Registered Competitive Advantages, RCA), який визначається як відношення частки країни на світовому ринку даного товару до частки країни у світовому експорті [6, с.181]. Дана методика по відношенню до туристичного господарства дозволяє визначити, наскільки привабливим для іноземних споживачів є турпродукт певної країни в порівнянні з іншими статтями її експорту. Застосування коефіцієнту RCA туристичного господарства в якості показника конкурентоспроможності країни на світовому туристичному ринку ґрунтується на прямій залежності іноземних туристичних прибутків від стану експорту вихідної держави. Розрахунки рекомендується здійснювати за табл.1.

Таблиця 1. Показники конкурентоспроможності туристичного виробництва країн світу

Країна	Експорт товарів та послуг, млрд. дол.	Частка країни у світовому експорті товарів та послуг,%	Прибуття іноземних туристів, млн.осіб	Частка країни у світовому прибутті іноземних туристів,%	Показник конкурентоспроможності туристичного виробництва країни
--------	---------------------------------------	--	---------------------------------------	---	---

Джерело:[6, с.181]

Перевагою цього підходу є можливість самостійного визначення рівня конкурентоспроможності країн світу у сфері туризму на потрібний рік, оскільки показники величини експорту товарів та послуг країн світу та показники прибуття іноземних туристів є у вільному доступі в довідниках (у т.ч. в Інтернеті). За Д.С. Ушаковим, що рекомендує цю методику [6, с. 199–200], показник конкурентоспроможності туристичного виробництва

змінюється від 57,73 (найвищий показник – Багамські о-ви) до 0,09 (найнижчий показник – Японія) при середньосвітовому рівні 1,0. Відповідно, країни діляться одразу на 2 групи: 1) у яких показник конкурентоспроможності вище середньосвітового; 2) у яких показник нижче середньосвітового. У першій групі виділяються підгрупи: 1) країни з дуже високим показником конкурентоспроможності туристичного продукту та його виробництва (коефіцієнт $RCA > 10$); 2) країни з високим показником коефіцієнта RCA (3-10). Агрегуючи показники експорту та туристичних прибутків різних країн, можна скласти таблицю показників конкурентоспроможності туристичного виробництва в регіонах планети (табл.2).

Таблиця 2. Конкурентоспроможність туристичного виробництва в регіонах світу

Регіон світу	Експорт, млрд.дол.	Частка на світовому туристичному ринку, %	Показник конкурентоспроможності туристичного виробництва
Європа	2214,8	52,1	1,25
Америка	845,9	27,3	1,72
АТР	1188	15,6	0,70
Решта світу	1096	5	0,24

Джерело: [6, с. 204]

З таблиці 2 видно, що, незважаючи на безумовне лідерство Європи в туристичного напрямку, конкурентоспроможність її туристичного господарства дещо поступається подібному показнику Нового Світу через значну частку регіону у світовому експорті. При цьому слід мати на увазі, що показники конкурентоспроможності туристичного виробництва різних країн та регіонів світу, отримані за методикою коефіцієнтів RCA , є досить умовними, характеризують відношення середньостатистичного туриста до можливості здійснення подорожі у той чи інший регіон світу, не враховують реальних географічних відстаней, різниць у доходах туристів та місцевих жителів, інші екзогенні чинники (політичний, економічний, екологічний тощо).

Інший спосіб оцінювання ефективності функціонування туристичних систем на мегарівні – це оцінювання конкурентоспроможності туристичної індустрії країн, що здійснюється Всесвітньою радою з туризму та подорожей (англ. World Travel and Tourism Council, WTTC). У щорічному звіті “Travel and Tourism Competitiveness Report”, що публікується в межах Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum, WEF), розглядається індекс конкурентоспроможності туристичної індустрії різних країн, враховуючи чинники, що впливають на привабливість туристичної індустрії для розвитку та інвестицій. Оцінка конкурентоспроможності в туризмі на ієрархічних рівнях має різні цілі. Будучи відносним показником, вона дозволяє визначити місцезнаходження суб’єкту, що оцінюється на міжнародному, національному, локальному туристичному ринку. Отримана оціночна інформація може використовуватися для розробки стратегічних планів розвитку туризму в країні, дестинації, а також перспективних планів розвитку турпідприємств та турпродуктів. Оцінка потенційної конкурентоспроможності має важливе значення у питаннях інвестиційного характеру. Оцінка конкурентоспроможності на ієрархічних рівнях дає змогу визначити місцезнаходження туристичної підсистеми на міжнародному, національному, локальному туристичному ринку, що є певною оцінкою ефективності її функціонування.

Звіт “Travel and Tourism Competitiveness Report” (Конкурентоспроможність у сфері подорожей та туризму) від Світового економічного форуму (WEF) підготовлено у співпраці зі Стратегічним партнером із розробки Booz&Co з партнерами – Світовою організацією туризму (ЮНВТО), Світовою Радою з подорожей та туризму (WTTC), Міжнародною асоціацією повітряного транспорту (IATA), Міжнародним Союзом із збереження природи (IUCN), ау-

диторською фірмою Deloitte та було вперше опубліковано у 2007 р. з поданням даних про 124 країни світу, у 2009 р. вже були дані про 133 країни, у 2011 р. – про 139 країн і в 2015р. – про 141 країну світу. Індекс (показник) конкурентоспроможності країн з подорожей та туризму (індустрії туризму) відображає загальну оцінку чинників, що сприяють розвитку туристичного бізнесу в окремих країнах, а не привабливість країн як туристичних дестинацій. Індекс ТТСІ оцінює та вимірює «набір чинників та політик, що забезпечують сталий розвиток сектора подорожей і туризму, що, в свою чергу, забезпечує успішний розвиток та конкурентоспроможність країни» [13]. Згідно з гаслом «Зростання незважаючи на перешкоди» (англ.«Growing through shocks») у доповіді 2015 р. пояснюється чому на сектор подорожей та туризму ґрунтовно не вплинули дестабілізуючі щодо туризму учасники і чому світовий туризм розвивався динамічніше, ніж уся світова економіка. Доповідь ранжує країни за величиною індексу конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму з градацією від 1 до 7 на підставі оцінювання країн за трьома головними субіндексами (субпоказниками): 1) регулятивні основи; 2) середовище турбізнесу та інфраструктура; 3) людські, культурні та природні ресурси для розвитку туризму та подорожей. У свою чергу субіндекси включають 14 складників (англ.pillars) (рис.1).

Рис. 1. Структура індексу конкурентоспроможності у сфері туризму та подорожей, 2008-2013 рр.

Джерело: складено автором за [13, 14,15]

У 2008 р. було змінено назви деяких складників. Зокрема, «регулювання навколишнього середовища (англ.environmental regulation) – на «сталість навколишнього середовища» (англ.environmental sustainability); також складник природні та культурні ресурси було поділено на два окремі складники – «природні ресурси» (англ.natural resources) та «культурні ресурси» (англ.cultural resources). У доповідях «Travel and Tourism Competitiveness Report» в 2009, 2011, 2013 рр. використано ті самі 14 складників (табл.1). З 2009 р. «Доповідь» публікується раз на два роки. У 2015 р. запроваджено чергові зміни структури індексу ТТСІ. Нині він складається з 4 субіндексів, 14 складників та 90 індивідуальних індикаторів, причому склад і назви складників (англ.pillars) зазнали певних змін (рис.2).

Рис.2. Структура індексу конкурентоспроможності у сфері туризму та подорожей, 2015 р.

Джерело: складено автором за [13, 14,15]

Наведемо значення індексу ТТСІ для першої «тридцятки» країн світу за 2011, 2013, 2015 рр. (табл.3).

Таблиця 3. Індекс конкурентоспроможності у сфері туризму та подорожей для перших тридцяти країн світу у 2011, 2013 та 2015 рр.

№	2011		2013		2015	
	Країна	ТТСІ	Країна	ТТСІ	Країна	ТТСІ
1	Швейцарія	5,68	Швейцарія	5,66	Іспанія	5,31
2	Німеччина	5,50	Німеччина	5,39	Франція	5,24
3	Франція	5,41	Австрія	5,39	Німеччина	5,22
4	Австрія	5,41	Іспанія	5,38	США	5,12
5	Швеція	5,34	Велика Британія	5,38	Велика Британія	5,12
6	США	5,30	США	5,32	Швейцарія	4,99
7	Велика Британія	5,30	Франція	5,31	Австралія	4,98
8	Іспанія	5,29	Канада	5,28	Італія	4,98
9	Канада	5,29	Швеція	5,24	Японія	4,94
10	Сінгапур	5,23	Сінгапур	5,23	Канада	4,92
11	Ісландія	5,19	Австралія	5,17	Сінгапур	4,86
12	Гонконг	5,19	Нова Зеландія	5,17	Австрія	4,82
13	Австралія	5,15	Нідерланди	5,14	Гонконг	4,68
14	Нідерланди	5,13	Японія	5,13	Нідерланди	4,67
15	Люксембург	5,08	Гонконг	5,11	Португалія	4,64
16	Данія	5,05	Ісландія	5,10	Нова Зеландія	4,64
17	Фінляндія	5,02	Фінляндія	5,07	Китай	4,54
18	Португалія	5,01	Бельгія	5,04	Ісландія	4,54
19	Нова Зеландія	5,00	Ірландія	5,01	Ірландія	4,53
20	Норвегія	4,98	Португалія	5,01	Норвегія	4,52

Продовження таблиці 3

21	Ірландія	4,98	Данія	4,96	Бельгія	4,51
22	Японія	4,94	Норвегія	4,98	Фінляндія	4,47
23	Бельгія	4,92	Люксембург	4,93	Швеція	4,45
24	Кіпр	4,89	Мальта	4,92	ОАЕ	4,43
25	Естонія	4,88	Південна Корея	4,91	Малайзія	4,41
26	Мальта	4,88	Італія	4,90	Люксембург	4,38
27	Італія	4,87	Барбадос	4,88	Данія	4,38
28	Барбадос	4,84	ОАЕ	4,86	Бразилія	4,37
29	Греція	4,78	Кіпр	4,84	Південна Корея	4,37
30	ОАЕ	4,78	Естонія	4,82	Мексика	4,36
31	Греція	4,36
...
76	Україна	3,98	Україна	3,97
85	Україна

Джерело: складено автором за [13, 14,15]

Такі дані наводяться вперше в українській науковій літературі з туризму, тому ми зберегли склад усіх перших тридцяти країн світу за величиною індексу ТТСІ. Читачі з аналітичними здібностями самі можуть здійснити аналіз даних табл.3 – так, як їм це потрібно. Ми приведемо кілька ключових тенденцій, що можна виявити на основі побіжного аналізу даних табл.3. По-перше, переважна більшість країн у «топ-30» (за індексом ТТСІ) – це держави Західної Європи (20 із 30). Тобто це традиційні туристичні країни, що відносяться до групи високого розвитку, постіндустріальні, з давніми традиціями якісного туристичного та готельно-ресторанного обслуговування, гарним туристичним іміджем, високими витратами на маркетингово-рекламне просування своєї турпродукції у світі. При цьому між ними точиться постійна конкурентна боротьба «за туриста» переважно засобами нецінової (якісної) конкуренції, оскільки вони надають туристичний сервіс вищих цінових категорій. Тому рік від року можуть спостерігатися значні зміни порядку країн у їх рейтингу за величиною індексу ТТСІ (тобто за конкурентоспроможністю на світовому туристичному ринку). Так, за 2011, 2013 і 2015 рр. істотно поліпшила свою позицію Іспанія (відповідно 8, 4, 1 місце), натомість Швейцарія з 1 місця опустилася на 6 місце. Традиційно високі місця (2 – 3) – посідають Німеччина та Франція. Погіршились позиції Австрії (з 4 на 12 місце), Швеції (з 5 на 23 місце), Люксембургу (з 15 на 26 місце), Данії (з 16 на 27 місце), Фінляндії (з 17 на 22 місце), Ісландії (з 11 на 18 місце), Естонії (з 25 на 30 місце).

Натомість суттєво зміцнили свої позиції у світовому туризмі Італія (з 27 на 8 місце), Бельгія (з 23 на 21 місце), Ірландія (з 21 на 19 місце), Португалія (з 18 на 15 місце). З 6–7 місця піднялися до 4–5 місця США та Великобританія, стабільна позиція Канади (9–10 місце). Австралія та Нова Зеландія поліпшили своє становище (відповідно з 13 на 7 місце та з 19 на 16 місце). З країн Азії зміни на краще демонструють Японія (з 22 на 9 місце), ОАЕ (з 30 на 24 місце); стабільність – Сінгапур та Гонконг (відповідно 10–11 та 12-13 місця); деякий спад – Південна Корея (з 25 на 29 місце). Зате у 2015 р. в рейтингу з'явилися дві азійські (Китай – 17 місце та Малайзія – 25 місце) та дві латиноамериканські країни (Бразилія та Мексика – 28 та 30 місце відповідно).

Щодо України, то у 2008–2009 рр. вона посідала у цьому рейтингу 77 місце, у 2011 р. – 85, у 2013 р. – 76 (з індексом ТТСІ 3,98), у 2015р. – 76 місце (з індексом 3,97) з 141 країни світу. Пояснення досить невисокого місця України у рейтингу туристичної конкурентоспроможності країн світу (за індексом ТТСІ) можна знайти у деталізації показників конкурентоспроможності України у сфері туризму за основними складниками індексу ТТСІ (табл. 4).

Таблиця 4. Показники конкурентоспроможності України у сфері туризму

№	Показники (складники індексу ТТСІ)	Місце в рейтингу		Динаміка змін 2013/2011	Бал, 2013
		2011	2013		
1	Туристична політика і регуляції	108	114	+6	3,9
2	Сталість навколишнього середовища	87	92	+5	4,3
3	Безпека	72	77	+5	4,7
4	Здоров'я та гігієна	7	8	+1	6,6
5	Пріоритетність туризму	96	84	-12	4,2
6	Інфраструктура повітряного транспорту	73	78	+5	2,8
7	Інфраструктура наземного транспорту	70	73	+3	6,5
8	Туристична інфраструктура	58	50	-8	4,6
9	Інформаційно-комп'ютерна інфраструктура	68	70	+2	3,1
10	Конкурентоспроможність у сфері туризму та подорожей	115	110	-5	4,0
11	Людські ресурси	63	65	+2	4,9
12	Сприйняття туризму в країні	108	101	-7	4,3
13	Природні ресурси	109	102	-7	3,0
14	Культурні ресурси	89	80	-9	2,1

Джерело: [10]

У 2011 р. індекс конкурентоспроможності у сфері туризму та подорожей був поданий в Інтернеті не тільки за країнами, але й за туристичними макрорегіонами світу. Перша десятка країн за індексом ТТСІ у Європі, Америці, Азійсько-Тихоокеанському регіоні та Суб-Сахарській Африці представлена в табл.5. Отже, за даними таблиці 5 одразу можна визначити країни – туристичні лідери у кожному з п'яти туристичних макрорегіонів, за показником конкурентоспроможності на певний час (рік).

Розгорнутий аналіз комплексної оцінки конкурентоспроможності країн АСЕАН (Асоціація країн Південно-Східної Азії) наводить Пайрач Пібунрангродж, PhD – працівник Університету Чіанг-Май в Таїланді [11]. За його даними складені таблиці 5 та 6, де відповідно наведені значення індексу конкурентоспроможності ТТСІ як у цілому по країнах АСЕАН, так і за 14 складниками цього індексу (див.рис.1), а також відповідні місця країн-членів АСЕАН (табл. 6,7). Також на цих таблицях позначено найвищі та найнижчі значення індексу ТТСІ та відповідних місць країн за окремими складниками цього індексу та в цілому. Отже, за даними цих таблиць можна легко зробити різні висновки, наприклад, визначити за країнами їх найцінніші та найскладніші конкурентні позиції на туристичному ринку (так, Сінгапур має високу оцінку інфраструктури наземного транспорту та низьку – природно-ресурсного потенціалу; Малайзія – високу оцінку інформаційно-комп'ютерної інфраструктури та цінової конкурентоспроможності, але низьку – інфраструктури наземного транспорту; Таїланд – високу оцінку сприйняття туризму та низьку – інформаційно-комп'ютерної інфраструктури; Бруней – високу оцінку цінової конкурентоспроможності та низьку – культурно-ресурсного потенціалу; Індонезія – високу оцінку пріоритетного статусу туризму в цій державі, але низьку оцінку – стану туристичної інфраструктури; В'єтнам – високу оцінку цінової

конкурентоспроможності та низьку – розвитку туристичної інфраструктури; Філіппіни – високу оцінку конкурентоспроможності туристичної галузі, низьку – ресурсної бази культурного туризму; нарешті, Камбоджа – високу оцінку пріоритетності туризму, низьку – туристичної інфраструктури. Загалом по країнах АСЕАН найвищу оцінку отримує такий складник індексу ТТСІ, як цінова конкурентоспроможність (туристичні послуги на місці проживання – порівняно недорогі), а найнижчу – культурно-ресурсний потенціал та туристична інфраструктура (табл.5). Загальне значення індексу ТТСІ для АСЕАН складає 4,2, що вище за середній світовий показник 4,1. Найвищий показник індексу ТТСІ має Сінгапур (5,2), потім – Малайзія (4,6), Таїланд (4,5), Бруней (4,1), Індонезія (4,0), В'єтнам (3,9), Філіппіни (3,7), Камбоджа (3,4) за середнього значення цього індексу для ASEAN – 4,2.

Приблизно такі ж висновки можна зробити в результаті аналізу табл.7, де вказано місця, що займають країни-члени АСЕАН у світовому рейтингу за індексом ТТСІ. Але є певні відмінності: Сінгапур посідає 1 місце за туристичною політикою та регуляціями і 96 – за природними ресурсами (загальне місце його в рейтингу – 10); Малайзія – 3 місце за конкурентоспроможністю та 83 – за безпекою (загальне місце – 35); Таїланд – 15 місце за конкурентоспроможністю та 97 – за сталістю навколишнього середовища (загальне – 41 місце); Бруней – 1 місце за конкурентоспроможністю та 136 місце – за сталістю навколишнього середовища (загальне – 57 місце); Індонезія – 4 місце за конкурентоспроможністю та 127 за сталістю навколишнього середовища (загальне – 74 місце); В'єтнам – 16 місце за конкурентоспроможністю та 115 місце за сталістю навколишнього середовища (загальне – 80 місце); Філіппіни – 20 місце за конкурентоспроможністю, але 114 місце за інфраструктурою наземного транспорту (загальне – 94 місце); Камбоджа – 21 місце за сприйняття туризму, але 133 місце за складником здоров'я та гігієни (загальне – 109 місце). Отже, значення загального (середнього) індексу ТТСІ для ASEAN за складником показує, що найкращою конкурентною перевагою є цінова конкурентоспроможність (16 місце у світовому рейтингу), а найбільшою конкурентною проблемою – недостатня сталість навколишнього середовища (96 місце серед країн світу).

Висновки та напрями подальших розвідок. Визначення рівня конкурентоспроможності країн на світовому туристичному ринку є надзвичайно важливим науковим та практичним завданням для забезпечення напрямів та умов подальшого розвитку туристичної галузі України, як і інших країн світу. Важливо підкреслити, що туристична конкурентоспроможність країни не забезпечується автоматично через наявність якихось унікальних туристичних ресурсів (природно-рекреаційних, культурно-пізнавальних чи навіть штучно створених, подієвих тощо). На додаток до ресурсів в країнах необхідно створити привабливі умови для розвитку туризму та оцінити рівень їх розвитку. Враховуючи ці міркування, найбільш сучасним та ефективним підходом до визначення рівня туристичної конкурентоспроможності країн світу є використання індексу конкурентоспроможності країн у секторі подорожей та туризму (англ. Travel and Tourism Competitiveness Index, ТТСІ), який щороку розраховує та публікує у своєму «Звіті» Світовий економічний форум (англ. World Economic Forum, WEF). Аналіз рейтингу країн світу за індексом ТТСІ станом на 2015 р. показує перевагу західно-європейських країн, США, Канади, Австралії, Нової Зеландії, які займають більшість чільних позицій у «топ-30», тобто у першій тридцятці рейтингу. Разом з тим, серед світових лідерів туризму стає більше країн Азії (ОАЕ, Південна Корея, Японія, Сінгапур, Китай), Латинської Америки (Мексика, Барбадос), Східної Європи (Естонія). Отже – можливі зміни і Україна повинна використати свій шанс. Поки що наша країна посідає 76 місце в рейтингу країн за ТТСІ, але має хороші можливості покращити свої конкурентні позиції у світовому туризмі. Більш детальний аналіз складників туристичної конкурентоспроможності України та напрямів їх зміцнення і є напрямом подальших досліджень з теми статті.

Таблиця 5. Перша десятка країн за індексом ТТСІ за туристичними макрорегіонами світу, 2011 р.

№/пп	Туристичні макрорегіони											
	Європейський		Американський		Азійсько-Тихоокеанський		Близький Схід та Пн. Африка		Суб-Сахарська Африка			
	Країна	ТТСІ	Країна	ТТСІ	Країна	ТТСІ	Країна	ТТСІ	Країна	ТТСІ	Країна	ТТСІ
1	Швейцарія	5,68 (1)	США	5,30(6)	Сінгапур	5,23(10)	ОАЕ	4,78(30)	Маврикій	4,35(53)		
2	Німеччина	5,50(2)	Канада	5,29 (9)	Гонконг	5,19(12)	Бахрейн	4,47(40)	Пд. Африка	4,11(66)		
3	Франція	5,41(3)	Барбадос	4,84(28)	Австралія	5,15(13)	Катар	4,45(42)	Намбія	3,84(84)		
4	Австрія	5,41(4)	Мексика	4,43(43)	Нова Зеландія	5,00(19)	Ізраїль	4,41(46)	Кабо-Верде	3,77(89)		
5	Швеція	5,34(5)	Коста-Ріка	4,42(44)	Японія	4,94(24)	Туніс	4,39(47)	Ботсвана	3,74(91)		
6	Велика Британія	5,30(7)	Пуерто-Ріко	4,41(45)	Пд.Корея	4,71(32)	Оман	4,18(61)	Гамбія	3,70(93)		
7	Іспанія	5,29(8)	Бразилія	4,36(52)	Малайзія	4,59(35)	Саудівська Аравія	4,17(62)	Руанда	3,54(102)		
8	Ісландія	5,19(11)	Панама	4,30(56)	Тайвань	4,56(37)	Йорданія	4,14(64)	Кенія	3,51(103)		
9	Нідерланди	5,13(14)	Чилі	4,27(57)	Китай	4,47(39)	Ліван	4,03(70)	Сенегал	3,49(104)		
10	Люксембург	5,08(15)	Уругвай	4,24(58)	Таїланд	4,47(41)	Єгипет	3,96(75)	Гана	3,44(108)		

Примітка: в дужках вказане місце країни в світовому рейтингу за величиною індексу ТТСІ.

Джерело: складено автором за [13, 14, 15]

Таблиця 6. Значення індексу конкурентоспроможності ТТСІ країн АСЕАН, 2011 р. (градация 1–7)

№/п	Складники індексу ТТСІ	Країни-члени АСЕАН										Середній показник АСЕАН	Світовий показник ТТСІ (середній по)
		Сінгапур	Малайзія	Таїланд	Бруней	Індонезія	В'єтнам	Філіппіни	Камбоджа				
1	Туристична політика і регуляції	5,0	5,1	4,4	3,7	4,2	4,4	4,4	3,4	4,4	4,3		
2	Сталість навколишнього середовища	4,9	4,6	4,2	3,6	3,9	4,1	4,2	4,3	4,2	4,6		
3	Безпека	6,1	4,5	4,4	5,7	4,7	4,8	4,1	4,6	4,9	4,8		
4	Здоров'я та гігієна	5,2	4,8	4,4	4,7	2,6	4,1	3,8	1,5	3,8	4,5		
5	Пріоритетність туризму	6,4	4,2	4,9	3,3	5,7	4,0	4,5	5,8	4,9	4,5		
6	Інфраструктура повітряного транспорту	5,0	4,6	4,5	4,0	3,3	2,7	2,8	2,3	3,6	3,3		
7	Інфраструктура наземного транспорту	6,6	3,6	4,1	4,2	3,2	3,3	2,8	3,0	4,0	3,9		
8	Туристична інфраструктура	5,1	3,7	4,9	2,8	2,0	2,1	2,6	1,4	3,1	3,8		
9	Інформаційно- комп'ютерна інфраструктура	5,2	5,6	2,9	3,9	2,5	3,2	2,5	1,9	3,2	3,4		
10	Конкурентоспроможність у сфері туризму та подорожей	5,1	5,6	5,2	5,8	5,6	5,2	5,2	5,1	5,3	4,6		
11	Людські ресурси	6,1	5,2	4,8	5,1	5,0	4,9	4,7	4,3	5,0	4,8		
12	Сприяння туризму в країні	5,7	5,4	5,3	4,5	4,2	4,5	4,6	5,3	4,9	4,7		
13	Природні ресурси	2,6	4,5	4,6	4,0	4,7	3,6	3,3	3,5	3,9	3,3		
14	Культурні ресурси	3,9	3,8	3,9	1,8	3,5	3,6	2,2	1,6	3,0	2,9		
	Індекс ТТСІ	5,2	4,6	4,5	4,1	4,0	3,9	3,7	3,4	4,2	4,1		

Примітка: найвищий показник – [] , найнижчий показник – []

Джерело: складено автором за [11]

Таблиця 7. Місця, що посідають країни-члени ASEAN у світовому рейтингу за TTCI, 2011 р. (градация 1–7)

№/пп	Складники індексу TTCI	країни-члени ASEAN										Індекс TTCI по ASEAN
		Сінгапур	Малайзія	Таїланд	Бруней	Індонезія	В'єтнам	Філіппіни	Камбоджа			
1	Туристична політика і регуляції	1	21	76	120	88	67	70	132			73
2	Сталість навколишнього середовища	41	64	97	136	127	115	94	82			96
3	Безпека	13	83	94	93	72	68	109	79			68
4	Здоров'я та гігієна	55	75	80	70	115	89	97	133			85
5	Пріоритетність туризму	2	46	38	127	15	107	70	13			42
6	Інфраструктура повітряного транспорту	14	34	23	41	58	85	80	113			50
7	Інфраструктура наземного транспорту	2	36	56	49	82	77	114	103			67
8	Туристична інфраструктура	33	74	40	91	116	110	98	131			95
9	Інформаційно-комп'ютерна інфраструктура	20	52	81	47	96	67	98	123			74
10	Конкурентоспроможність у сфері туризму та подорожей	29	3	15	1	4	16	20	31			16
11	Людські ресурси	2	37	74	47	51	72	86	109			62
12	Підтримуючі галузі	12	17	24	78	121	87	65	21			45
13	Природні ресурси	96	22	21	38	17	51	70	53			45
14	Культурні ресурси	30	33	32	91	39	36	76	111			38
	Місце за TTCI	10	35	41	57	74	80	94	109			75

Примітка: найвищий показник – [] , найнижчий показник – []
 Джерело: складено автором за [11]

Список використаної літератури

1. Морозова Н.С. Концепция формирования и развития конкуренции в туризме: монография/ Н.С. Морозова. – М.: Рос НОУ, 2011. – 283 с.
2. Сорокина Т.В. Управление конкурентоспособностью объектов индустрии гостеприимства: теория и методология: автореферат дис... д-ра эк. наук/ Т.В. Сорокина. – М., 2011. – 30 с.
3. Crouch G.I. Tourism, competitiveness and social prosperity/ G.I. Crouch, J.R. Ritchi// Journal of Business Research. – 1999. – № 44. – PP. 137–152.
4. Dwyer L. Destination competitiveness: a model and indicators/ L. Dwyer, C.W. Kim// Current Issues of Tourism. – 2003. – Vol. 6. – № 5. – PP. 369–413.
5. Forsyth P. Exchange rate changes and the cost competitiveness of International airlines: the aviation trade weighted index/ P. Forsyth, L. Dwyer// Research in Transport Economics. – 2010. – Vol. 24. – PP. 12–17.
6. Ушаков Д.С. Экономика туристской отрасли: Уч. пос./ Д.С. Ушаков. – Ростов н/Д: НЦ «Март», Феникс, 2010. – 446 с.
7. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти)/ О.О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
8. Школа І.М. Менеджмент туризму: підр. / І.М. Школа, О.П. Корольчук. – Чернівці: Книги – XXI, 2011. – 464 с.
9. Никитский Е. Туризм: мировой рейтинг конкурентоспособности/ Е. Никитский// Мир путешествий, 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mirp.kz/rus/articles/3/123>.
10. Кучеренко К.В. Позиционирование национального достояния на мировом туристическом рынке / К.В. Кучеренко// Бизнес. Право. Образование. Вестник Волгоградского ин-та бизнеса. – 2014. – №1(26). – С. 200–207 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vestnik.volbi.ru>
11. Pinboonrungrroj P. Tourism Logistics Management in ASEAN/ P. Pinboonrungrroj// [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.google.com.ua/#q=logistics+in+tourism+pdf
12. Нікіфоров Б.В. Оцінка конкурентоспроможності країн на світовому туристичному ринку/ Б.В. Нікіфоров// Перспективи розвитку туристичної індустрії в Україні: регіональні аспекти: Матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. – Ч.1. – С. 261–263.
13. Travel & Tourism Competitiveness Report 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.weforum.org/docs/WEF_TTCReport_2011.pdf
14. Travel & Tourism Competitiveness Report 2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.weforum.org/docs/WEF_TTCReport_2013.pdf
15. Travel & Tourism Competitiveness Report 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.weforum.org/docs/WEF_TTCReport_2015.pdf

*Smyrnov I., professor, countries studies and tourism department,
geographical faculty,
Kyiv National Taras Shevchenko University*

DEFINITION OF THE WORLD COMPETITIVENESS IN TOURISM: NEW APPROACHES

Abstract. It is shown an importance, nature and different approaches to the evaluation of the competitiveness of the global tourism market, reflecting the assessment of the efficiency of the tourism mega-systems. Emphasis is given to the use for that purpose index of competitiveness in travel and tourism (TTCI) of the World Economic Forum (WEF), that is regularly published since 2007 (from 2011 – one in two years, earlier – annually). This index shows attractiveness of the world countries not as tourist destinations, and an overall assessment of the factors that contribute to the development of tourism in these countries. Reflected changes in the structure of TTCI Index in 2015 (not including three as before, but four sub-indexes and their 14 components). For the first time in Ukraine there are analyzed composition of the first 30 countries on the value of TTCI. The place of Ukraine in this tourist rating and components of the index TTCI for Ukraine are given. Analyzed the top ten countries in the TTCI index in tourist macro-regions of the world. The analysis of the TTCI index and its components for ASEAN countries is made.

Keywords: competitiveness of tourism; competitive advantages factor of RCA; TTCI Index and subindexes of competitiveness in travel and tourism; World Economic Forum; the first thirty countries with the largest TTCI; TTCI for Ukraine; TTCI of ACEAN countries.

References

1. Morozova N.S. Konceptija formirovanija i razvitija konkurencii v turizme: monografija/ N.S. Morozova. – М.: Ros NOU, 2011. – 283 s.
2. Sorokina T.V. Upravlenie konkurentosposobnost'ju ob#ektov industrii gostepriimstva: teorija i metodologija: avtoreferat dis... d-ra jekonomicheskikh nauk/ T.V. Sorokina. – М., 2011. – 30 s.
3. Crouch G.I. Tourism, competitiveness and social prosperity/ G.I. Crouch, J.R. Ritchi// Journal of Business

Research. – 1999. – № 44. – PP. 137–152.

4. Dwyer L. Destination competitiveness: a model and indicators/ L. Dwyer, C.W.Kim//Current Issues of Tourism.–2003.–Vol.6,№ 5. – PP.369–413.

5. Forsyth P. Exchange rate changes and the cost competitiveness of International airlines: the aviation trade weighted index/P. Forsyth, L. Dwyer// Research in Transport Economics.– 2010. – Vol.24.– PP.12–17.

6. Ushakov D.S. Ekonomikaturistskojotrasli:uch.pos./D.S. Ushakov.–Rostovn/D:NC «Mart», Feniks, 2010.–446 s.

7. Ljubiceva O.O. Rynokturystychnyhposlug (geoprosstorovi aspekti)/ O.O. Ljubiceva. –K.:Al'terpres, 2002.– 436 s.

8. Shkola I.M. Menedzhmentturizmu:pidr./I.M. Shkola, O.P. Korol'chuk: Chernivci: Knigi – HHI, 2011. – 464 s.

9. Nikitskij E. Turizm: mirovojurejtingkonkurentosposobnosti/ E.Nikitskij// Mirputeshestvij, 2012 [Elektronnij resurs]. –Rezhim dostupu: <http://mirp.kz/rus/articles/3/123>.

10. Kucherenko K.V. Pozicionirovanie nacional'nogo dostojanija na mirovom turistichestkom rynke/K.V. Kucherenko/ Biznes. Pravo. Obrazovanie. Vestnik Volgogradskogo in-tabiznesa.–2014.–№1(26).– S.200–207 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu:<http://vestnik.volbi.ru>

11. Pinboonrungraj P. Tourism Logistics Management in ASEAN/P.Pinboonrungraj [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu:www.google.com.ua/#q=logistics+in+tourism+pdf

12. Nikiforov B.V. Ocinka konkurentospromozhnosti kraїн na svitovomu turistichnomu rinku/B.V. Nikiforov// Perspektivi rozvitku turistichnoї industriї v Ukraїni: regional'ni aspekti: Materiali II Vseukr.nauk.–prakt. Internet-konf. – Uman': VPC «Vizavi», 2014. – Ch.1.– S.261–263.

13. Travel & Tourism Competitiveness Report 2011 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu:www.weforum.org/docs/WEF_TTCReport_2011.pdf

14. Travel & Tourism Competitiveness Report 2013 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu:www.weforum.org/docs/WEF_TTCReport_2013.pdf

15. Travel & Tourism Competitiveness Report 2015 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu:www.weforum.org/docs/WEF_TTCReport_2015.pdf

*Смирнов И.Г., доктор географических наук,
профессор Киевского национального университета
имени Тараса Шевченко*

ОПРЕДЕЛЕНИЕ УРОВНЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СТРАН МИРА В ТУРИЗМЕ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ

***Аннотация.** Раскрыты важность, сущность и различные подходы к оценке конкурентоспособности стран на мировом туристическом рынке, что отражает оценку эффективности функционирования туристических систем на мегауровне. Главное внимание уделено применению с этой целью индекса конкурентоспособности в сфере путешествий и туризма (англ. Travel and Tourism Competitiveness Index, TTCI) Всемирного Экономического форума (англ. World Economic Forum, WEF), который регулярно публикуется начиная с 2007 г. (с 2011г. раз в два года, ранее – ежегодно). Этот индекс показывает не привлекательность стран мира как туристических дестинаций, а общую оценку факторов, способствующих развитию туристического бизнеса в отдельных странах. Отражены изменения в структуре индекса конкурентоспособности по состоянию на 2015 г. (включая не три, как раньше, а четыре субиндекса и их 14 составных частей). Впервые в Украине представлен и проанализирован состав первых 30 стран по величине индекса TTCI. Определено место Украины в этом туристическом рейтинге и охарактеризованы составляющие индекса TTCI для Украины. Проанализирована первая десятка стран по индексу TTCI по туристическим макрорегионам мира. Осуществлен анализ индекса TTCI и его составляющих по странам АСЕАН.*

***Ключевые слова:** туристическая конкурентоспособность стран; коэффициент выявленных конкурентных преимуществ RCA; индекс и субиндексы конкурентоспособности стран в сфере путешествий и туризма TTCI; Мировой экономический форум; первые тридцать стран по величине TTCI; TTCI для Украины; TTCI для стран АСЕАН.*